
3

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ВИДИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

УДК 343.98

І. І. Когутич
доктор юридичних наук, професор

Львівський Національний університет імені Івана Франка

ПРО МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРСПЕКТИВИ ГРАФОЛОГІЇ ЯК ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗНАННЯ

У статті продовжено дослідження проявів одного з поки що нетрадиційних почеркознавчо – криміналістичних вчень – графології. У загальних рисах проаналізовано низку аспектів так званого світоглядного характеру стосовно перспективи графології як галузі криміналістичного знання, насамперед, у сенсі виокремлення самостійного напряму експертного дослідження – графологічної експертизи.

Ключові слова: криміналістика, почерк, почеркознавство, експертиза, графологія, графологічна експертиза, об'єкт, суб'єкт.

Розвиток судового почеркознавства – це процес наукового дослідження закономірностей письма та почерку на основі чималой кількості галузей науки і удосконалення, передусім, методики судово-почеркознавчої експертизи. Сучасне судове почеркознавство є високорозвиненими предметними підрозділами Теорії судової експертизи і Криміналістики. Характерним для нього є активний і системний розвиток теоретичних засад судового почеркознавства; експериментальних розробок; узагальнень експертної практики; удосконалення існуючих методів і створення нових, більш ефективних методів експертного дослідження почерку.

Незважаючи на те, що судово-почеркознавчі дослідження є одними із найстаріших криміналістичних досліджень, до сьогодні у вчених-криміналістів, експертів і практичних співробітників виникають питання стосовно можливостей судово-почеркознавчої та суміжних з нею експертиз. Власне у цьому сенсі на сторінках вітчизняних наукових видань все частіше можна зустріти поки що несміливі, однак на нашу думку цілком слушні розмірковування про «...абсолютно новий напрям розвитку судового почеркознавства, яким є графологія.... Почерк акумулює у собі основні характерологічні особливості людини, а графологія є однією зі спроб їх розпізнати. Практичне значення графології суттєве, потреба в їх проведенні зумовлена запитами слідчої та судової практики» [1, с. 253]. Саме у цій практиці використання методів психолого-почеркознавчого (графологічного) аналізу може виявитися корисним, принаймні, під час: встановлення мотивів вчиненого злочину; вирішення питання про причетність конкретної людини до події злочину; вивчення властивостей особи у момент вчинення інкримінованого діяння (якщо виконання рукопису пов'язане з подією, що розслідується); експрес-діагностики психологічних властивостей особи підозрюваного, обвинуваченого, потреп'ятого, свідка; досліджень підроблених і сумнівних документів як доказів в ході розслідування відповідних злочинів тощо.

До речі, встановлення особистісних характеристик важливе не лише для забезпечення успіху в розслідуванні кримінальних правопорушень, але і для своєчасного та повного вирішення багатьох цивільно-правових питань, що виникають стосовно фізичних і юридичних осіб. Перспективним також виглядає використання аналізу почерка і в кадровій роботі для встановлення такої якості особи, необхідної оперативним співробітникам, як стійкість (збереження ефективності діяльності та розумових процесів за умов впливу несприятливих чинників), а також у виявленні дезорієнтуючого антибаланса тривожності, що може сприяти розвитку психічної патології за тривалої роботи людини в складних умовах.

Відтак, коротко про низку аспектів так званого світоглядного характеру стосовно перспективи графології як галузі криміналістичного знання.

Безпідставно заперечувати відому тезу, що сучасний рівень криміналістичної техніки адекватно дозволяє не лише творчо пристосовувати для потреб протидії злочинності знань різних наук, але і сприяти їх розвитку за рахунок трансформації криміналістики, як вдало відзначав Р. С. Белкін, зі «споживача» у «замовника» [2, с. 43]. І ця тенденція, що вже також не заперечить, простежується на прикладі генотипоскопії, психофізіологічної детекції завідомої неправди (поліграфології), інструментальних методів ототожнення

людини за запаховими слідах (ольфактроніки як розділу одорології) і низки інших видів дослідження.

Згідно закону інтеграції наукового знання [3, с. 351] нові знання, засоби і методи спочатку використовуються криміналістикою в неадаптованому виді, тобто безпосередньо запозичуються з «великої науки». Багато з них на цьому етапі розглядаються як «нетрадиційні» [4, с. 302–311]. Відтак не відразу знаходять своє місце як у системі і криміналістичних, і кримінально – правових та дотичних до них знань, так і в системі кримінального провадження. Застосування практично будь-якого нового для криміналістики методу, як правило, закономірно породжує думки про рівень його наукового обґрунтування і достовірність. Більше того, опоненти використання такого методу у кримінальному провадженні стовідсотково аргументують своє несприйняття поверхневих помилок з практики його застосування. Однак, в міру поглиблення та інтеграції знань нетрадиційні засоби і методи удосконалюються, розробляються власне криміналістичні методики їх застосування, обґрунтовуються можливості їхнього використання в процесі слідознавства та доказування. З часом вони перестають іменуватися «нетрадиційними» трансформуючись у невід'ємну частину криміналістики, а на зміну їм приходять нові засоби і методи, які знову-таки спочатку виокремлюються як «нетрадиційні», вимагачи серйозної перевірки з точки зору їх придатності для використання у протистоянні злочинності.

Так чи інакше, в останнє десятиліття ХХ ст. унаслідок максимально динамічної модифікації злочинності як соціального явища істотно зріс об'єктивний інтерес до використання, власне, «нетрадиційних» методів дослідження криміналістично значущої інформації. І як вже було зазначено, потреба у впровадженні в практику роботи органів правопорядку одного з таких методів, а саме методу графологічного аналізу, себто графології, є відчутною.

Однак, необхідно враховувати й те, що процес наповнення Криміналістичної техніки новими підрозділами зумовлює необхідність дотримання відповідного рівня «демаркаційної процедури» [5, с.75–76], лише за чинниками якої й виправдано буде робити висновок про існування нового напрямку. Йдеться про постановку і вирішення специфічних для криміналістичної науки завдань, а також про рівень розробленості та затребуваності нового для криміналістики напрямку як в методологічному, так і в методичному аспектах.

Отже, щоб графологічні дослідження зайняли гідне місце в інструментарію співробітників вітчизняних органів правопорядку, потрібне виконання, принаймні, таких умов: побудова науково обґрунтованих і психологічно прийнятних способів аналізу і класифікації графологічних ознак; розробка надійного комплексу психологічних описів

індивідуальних особливостей суб'єктів з виходом на практичну «типологію осіб»; створення спеціальної техніки співвідношення комплексу графічних ознак з комплексом психологічних характеристик людини і, зрештою, узагальнити все це у вигляді традиційного як для криміналістичної науки окремого вчення (теорії) – як складової загальних положень Криміналістичної техніки тощо.

На загал виправдано констатувати, що графологічний метод за своїм змістом і гносеологічною спрямованістю знаходиться на стику між психологією і криміналістикою. Не вдаючись поки що у деталі, допустимо погодитись із вже наявною оцінкою стосовно того, що в адаптованому виді у вирішенні окремих завдань слідчого, судового і експертного пізнання він є структурним елементом почеркознавчого і лексико-стилістичного криміналістичних методів дослідження [6, с.11]. Цієї ж або наближеної до неї точки зору дотримуються, принаймні, і

З. С. Меленевська та Н. Г. Шпакович [7, с. 113–120], і І. В. Гора [8], В. А. Іщенко [9], О. Д. Калаянова [10, с. 194–197], С. Й. Гонгало, О. Г. Гайдук, Л. С. Волчук [11, с. 77–81; 12; 13, с. 243–244], І. С. Ткаченко [14, с. 65–71], К. А. Лісовий [15, с. 138–142], Е. Алів [16, с. 338–354], а також вже згадувані С. Ю. Свобода та А. Ю. Захаркіна [1, с. 246–254]. А як тут не акцентувати увагу читача на В. К. Лисиченка, В. В. Ліповського і В. В. Ціркаля, які свого часу чи не найяскравіше виступали за активне використання, власне, графології і у судово-експертних дослідженнях [17, с. 103–113], і під час допиту учасників процесу, передусім, обвинуваченого для формування судження про властивості його особи, головно, з метою оцінки правдивості наданих показань [18, с. 53].

Згідно гносеологічної функції графологічний метод є логічною дією, яка створює інформаційну основу для подальшого «впізнання», ідентифікації людини в широкому значенні слова. Структура дослідження за допомогою графологічного методу включає фіксацію виокремлених в процесі аналізу істотних особистісних рис за почерком конкретної особи з використанням прийнятих в криміналістичному почеркознавстві спеціальних термінів, кожен з яких несе певну інформацію, а у своїй сукупності вони дозволяють відтворити образ конкретної людини. Очікувана ефективність застосування графологічного методу визначатиметься не лише наявністю спеціальної термінології, але передбачатиме необхідність умілої операції розробленими групами ознак і правилами їх опису, дотримання яких забезпечуватиме встановлення розшукуваної особи та інші завдання кримінального провадження, обумовлені його метою – встановлення об'єктивної дійсності щодо діяння як одного із об'єктів цього провадження.

Відтак, на основі історичного аналізу здобутків графології у судочинстві та доволі успішної сьогоденної вітчизняної та, передусім,

світової практики, її цілком виправдано розглядати як перспективну і в майбутньому самодостатню галузь криміналістичного знання, що вивчає характер людини за її почерком [19, с. 21].

До речі, чи справді є практика проведення в Україні графологічних досліджень у кримінальних провадженнях? Як на нас, жодних сумнівів – так! Адже лише одна частина завдань почеркознавчих експертиз згідно пункту 1.1 розділу I Науково – методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Мініюсту України від 08.10.98 р. № 53/5) без сумніву – не графологічні (ідентифікація виконавця рукописного тексту та ідентифікація виконавця обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) і підпису). Інша ж частина, принаймні, встановлення факту виконання рукопису під впливом будь-яких (природних, штучних) збиваючих чинників (факторів); виконання рукопису у незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця; визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо – не що інше як, у більшому і власне, графологічні [20, с. 56; 21, с. 11–14; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29]. Тим паче, що вже майже у цілому визнано, що вчення про почерк як різновид рухів, які відображають стать, вік, психологічні властивості і стани суб'єкта – виконавця рукопису сенсово вважати графологією. Однак, поки що фактом є й те, що можливості визначення та діагностування за почерком складних за своїм походженням і структурою властивостей (характеристик) цього суб'єкта не отримали переконливого наукового підтвердження, а відтак, не призвели до успіху та спроб знайти однозначні зв'язки між графічними ознаками письма і пояснюваними ними вищезгаданими рисами характеру та окремими іншими статево – віковими та демографо-антропологічними ознаками чи/та особливостями автора рукопису.

Загальновідомо, що для використання доказової інформації, отриманої у ході виявлення, встановлення, розслідування і попередження злочинів, як і під час судового розгляду кримінальних справ потрібні правові підстави, під якими необхідно розглядати дозволеність певних дій з точки зору закону.

У КПК безпосередньо закріплено поняття доказів (ст. 84) і які фактичні дані не допустимі як докази (ст.ст. 87 – 90)? У той же час, застосовуючи технічні засоби та спеціальні знання, необхідно керуватися не лише вказівками закону про дозволеність їх використання, але і тим, чи відповідає це застосування меті, завданням і засадам кримінального провадження? Використання різних засобів доказування – у рамках Криміналістичної техніки, Криміналістичної тактики і методики, не повинно порушувати законних прав та інтересів громадян, загрожувати їх життю і здоров'ю, суперечити нормам процесуального законодавства.

Застосування засобів криміналістичної техніки, результатів проведення різних процесуальних дій, підлягає обов'язковій фіксації у протоколі цієї дії або у висновку експерта. Зокрема, у ст. 104 КПК сказано, що у випадках, передбачених цим Кодексом, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі. У випадку ж фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Крім цього, визначено, що рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію або ж вона це в обов'язковому порядку робить за клопотанням учасників процесуальної дії. Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії (ст. 107 КПК). Відтак, вищенаведене унеможлиблює негласне застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії, оскільки за протилежного її результати, як правило, не матимуть доказової сили.

Свою чергою пунктом 6 ч. 1 ст. 102 КПК (як і в абзаці 18 пункту 4.14, а також пунктом 4.15 розділу IV Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Мінюсту України від 08.10.98 р. № 53/5) разом з іншим передбачено, що у висновку експерта повинен бути зазначений докладний опис проведених досліджень, у тому числі технічні методи та засоби, застосовані у дослідженні як і сам процес застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів. Із чого виправдано резюмувати, що для вирішення того чи іншого криміналістичного чи експертного завдання має бути обрано найефективніший засіб (метод), що дозволяє досягти найкращих за змістом і оптимальних у часі результатів. Усе вище наведене, як на нашу думку, повною мірою має стосуватись і аналізованого напряму криміналістичної техніки – графології.

Власне судово-графологічні дослідження, незважаючи, як вже частково було продемонстровано, на значну кількість різночасових і різнорівневих публікацій стосовно наукової обґрунтованості і тактико-криміналістичної необхідності їх використання у рамках кримінальних проваджень, все ж, повторимось, ще далекі від їх реального практичного застосування.

Загальновідомо, що процесуальний аспект використання результатів будь – якого технічного дослідження тих чи інших об'єктів в рамках кримінального провадження, безпосередньо і неунікно обумовлений їх доказовим значенням. І в цьому сенсі він тісно пов'язаний з тактичним аспектом, що передбачає забезпечення об'єктивності, переконливості і наочності цього дослідження.

Відтак, власне графологія (а не частина почеркознавства) як різновид техніки – криміналістичного дослідження, зможе віднайти

належну нішу у системі знярядь праці співробітників органів правопорядку за умови, якщо буде визначений, крім вже зазначеного, також його процесуальний статус і регламентована тактика залучення експерта і проведення відповідного судово- експертного дослідження. З тим, щоб виконати ці умови, необхідно визначити основні елементи, що презентують графологію, як науковий напрям, використання якого можливе в кримінальному провадженні. Іншими словами, повинно йтися і про такі, так звані, методологічні поняття як: предмет, об'єкт, завдання, методи, суб'єкти експертно-графологічного дослідження тощо.

На загал частково лише зазначимо, якщо вести мову про предмет графології, то необхідно констатувати, що як таке, наукове визначення предмета цього напрямку у наявній літературі відсутнє. Автори робіт із проблематики графології, в основному, пишуть лише про об'єкт графології; ознаки, що можуть бути виявлені в результаті дослідження почерку; завдання, які може вирішувати графологія тощо.

Загальноживане роз'яснення терміну «графологія» ми знаходимо у багатьох словникових чи довідникових виданнях різних галузей знань (філософських, психологічних, юридичних, історичних тощо), на кшталт: «графологія (від грец. Grapho – пишу, logos – вчення) – вчення про почерк як різновид виразності рухів, що відображають психологічні властивості і психічні стани того, хто пише». Проте це визначення не цілком відповідає вимогам, що адекватно поняттю предмета наукової галузі знання, оскільки в ньому відсутня вказівка на те – що ж лежить в основі дослідження почерку?

Далі. Визначаючи об'єкт графології автори статей і монографій єдині в цілком раціональній думці, що це тексти, написані від руки конкретним індивідом. Справді – це єдино правильний підхід, оскільки сам об'єкт – почерк, як і специфічні особливості виконання рукописів фактично й визначили появу самої графології. У той же час, виправдано погоджуватися з думкою і тих авторів, які вважають, що серед об'єктів графології необхідно розглядати також рукописні підписи.

Аналіз різноаспектної літератури психологічної, медичної, криміналістичної тощо спрямованості засвідчує, що практично всі автори дотримуються єдиної думки у визначенні завдань і сфер застосування графології: у виявленні, встановленні та розслідуванні злочинів (у розшуку правопорушника); у медицині (особливо в психіатрії); під час підбору кадрів в різних організаціях і підприємствах тощо; у профорієнтації тощо.

Дещо деталізувавши перший із вищенаведеного переліку напрям, виправдано вважати перспективними наступні сфери застосування графології у кримінальному провадженні: оцінка особи підозрюваного, обвинуваченого, свідка; складання психологічного портрета невідомого злочинця; дослідження ідентифікаційного рівня почерку тощо.

Наступним завданням у визнанні графології як наукової сфери знання – визначення суб'єкта, тобто фахівця, який матиме право і фах проводити дослідження рукописних текстів з метою визначення психічного стану того, хто пише за його почерком.

Однозначної відповіді на це питання немає. У літературі ми знаходимо лише наступну пропозицію: «Суб'єктом психолого-почеркознавчого встановлення окремих рис досліджуваної особи або розшукуваного, є фахівець, який володіє відповідними теоретичними знаннями і практичними навичками. Спеціальні знання отримуються в результаті професійного навчання або роботи за певним фахом та використовуються для вирішення завдань кримінального судочинства» [26, с. 65].

Це визначення суб'єкта графологічних досліджень запропоноване вперше і саме цей факт необхідно визнати позитивним. Проте роз'яснення того, що суб'єкт – це фахівець який «володіє відповідними теоретичними знаннями і практичними навичками» досить розпливчате і не конкретне. У зв'язку з цим виникають зустрічні запитання: «Які ж знання необхідні та в якому обсязі? Де можна отримати ці спеціальні знання і практичні навички? Хто визначає необхідний обсяг знань? Як можна перевірити – чи достатні знання фахівця для проведення психолого-почеркознавчих досліджень?»

Подальше роз'яснення авторів також не вносить зрозумілість у вирішення проблеми вибору фахівця: «Професійні знання графолога, безумовно, є «спеціальними» в контексті кримінально-процесуального законодавства. Фахівець-графолог – це особа, яка має спеціальні знання в галузі криміналістичного почеркознавства, психофізіології письма, психодіагностики і графології, у використанні яких виникає необхідність у ході розслідування злочинів».

Ще й про таке. На протигагу поліграфним перевіркам і одорології, які супротивники їхнього застосування вважають неприпустимими унаслідок «приниження гідності людей», графологія позбавлена підстав до критики схожого ґатунку. Справді, дослідження, що проводяться фахівцем-графологом, в основному здійснюються у рамках судочинної діяльності, коли на рівні діагностичних досліджень рукописного тексту, встановлюються психофізіологічні характеристики людини, наразі невідомої органу правопорядку. І в цьому сенсі, графологія не потребує застосування дій, яким притаманний бодай якийсь примус.

Наступний аспект. У разі, якщо буде прийнято рішення про переведення графології в статус одного з родів криміналістичної експертизи (в ідеальному варіанті) чи статус одного з видів почеркознавчої експертизи (хоча б так...), тоді в обов'язковому порядку постане питання про такий забезпечувальний чинник

можливого ідентифікаційного дослідження, як потреба у порівняльних зразках почерку.

У спеціальній літературі є вказівки на те, як отримувати так звані вільні зразки для графологічного дослідження: «Вільні зразки почерку бажано отримувати в результаті виконання випробовуваним психологічного автопортрета у письмовій формі, причому без інформування випробовуваного про інтерес дослідників до його почерку. Відтак вся увага випробовуваного має бути спрямована на змістовну сторону написання, лексичний і стилістичні звороти, тому спроби прикрасити або видозмінити почерк практично відсутні. Зразки почерку, одержані так само, найдостовірніше відображають індивідуальні почеркові особливості того, хто що пише» [30, с.188].

Проте, і в цьому випадку не важко не зауважити певну подвійність в обґрунтуванні достовірності та доказового значення результатів, отриманих в ході проведення психолого-почеркознавчих досліджень. Хоча б тому, що графологічний аналіз неможливий без використання положень психології, у тому числі психологічної діагностики [31, с. 69].

Відтак, якщо положення і правила психології та психодіагностики забезпечують та унормовують графологічні дослідження, зокрема, тоді вони ж апріорі повинні у повному обсязі свого галузевого напрацювання бути дотримані і під час підготовки й проведення судово-графологічних експертиз в цілому. У той же час, вказівка на необхідність прихованості в отриманні зразків почерку «без інформування випробовуваного про інтерес дослідників до їх почерків», суперечить, принаймні, правилам, відповідно до яких будує свою роботу психолог: «Професійна діяльність психолога, в якій би сфері він не працював (профорієнтація, організація праці, клінічна, вікова, педагогічна психологія, судово-психологічна експертиза, викладацька або наукова діяльність), характеризується його особливою відповідальністю перед клієнтами, суспільством і психологічною наукою. Щоб бути корисним, психолог потребує довіри. Довіра суспільства до психолога може бути досягнута тільки за дотримання етичних основ їх поведінки» [31, с. 78].

Усе це підтверджує лише те, що в роботі як і будь – якого фахівця, так і фахівця – графолога, не повинно бути «подвійної моралі» – якщо в майбутньому, для вирішення відповідних, передусім, ідентифікаційних завдань виникне необхідність в отриманні вільних зразків почерку. Отже, людина, яка їх надаватиме, має право знати, для яких завдань вони призначені. На нашу думку, тільки так можна вирішити етичний аспект проведення графолого-експертних досліджень і використання їх результатів у кримінальному провадженні.

З урахуванням викладеного і на перспективу, графологію виправдано розглядати як галузь криміналістичного знання, що

вивчає характер людини за її почерком. Почерк акумулює у собі основні характерологічні особливості людини, а графологія є однією зі спроб їх розпізнати.

Використання методів психолого-почеркознавчого (графологічного) аналізу може виявитися корисним під час: встановлення мотивів вчиненого злочину; вирішення питання про причетність конкретної людини до події злочину; вивчення властивостей особи у момент вчинення інкримінованого діяння (якщо виконання рукопису пов'язане з подією, що розслідується); експрес-діагностики психологічних властивостей особи підозрюваного, потерпілого, свідка; досліджень підроблених і сумнівних документів як доказів в ході розслідування злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких передбачена відповідними статтями КК України.

Для того, щоби графологічні дослідження зайняли належне місце в системі інструментів праці співробітників вітчизняних органів правопорядку, потрібне виконання, принаймні, таких умов: побудова науково обгрунтованих і психологічно прийнятних способів аналізу і класифікації графологічних ознак; розробка надійного комплексу психологічних описів індивідуальних особливостей суб'єктів з виходом на практичну «типологію осіб»; створення спеціальної техніки співвідношення комплексу графічних ознак з комплексом психологічних характеристик людини і, зрештою, узагальнити все це у вигляді традиційного як для криміналістичної науки окремого вчення, що міститиме обов'язкові як для цього методологічні поняття про предмет, об'єкт, завдання, методи, суб'єкти експертно-графологічного дослідження тощо.

Фахівцями-графологами мали б виступати співробітники криміналістичних підрозділів органів правопорядку, співробітники спеціалізованих науково-дослідних криміналістичних підрозділів, професорсько-викладацький склад кафедр вищих навчальних закладів, а також інші особи, досвідчені у галузі психолого-почеркознавчого дослідження особи» [20].

Перелік посилань

1. Свобода Є. Ю., Захаркіна А. Ю. Судово – почеркознавча експертиза: сучасний стан і актуальні питання // Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.- метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (відповід. ред.) та ін. Київ, 2016. Вип. 61. С.246–254.
2. Белкин Р. С. Репортаж из мастерской следователя. Москва, 1998. 333 с.
3. Когутич І. І. Закономірності пристосувань досягнень криміналістики у вирішення завдань судочинства // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: мат-ли XVII регіональної наукової конференції. Львів, 2011. С. 351–352.

4. Качурін С. Г. Нетрадиційні криміналістичні засоби і методи в розслідуванні злочинів: можливості використання // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 26. С. 302–311. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2013_26_43.
5. Когутич І. І. Проблема демаркації наукових досліджень у криміналістиці // І. І. Когутич. Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: матеріали дистанц. конф., м. Одеса, 25 листопада 2016 р. / відповід. за вип.: В. В. Тищенко та ін; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. С.75–81.
6. Лисиченко В. К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике: учеб. пособ. К., 1979. 88 с.
7. Меленевська З. С., Шапович Н. Г. Судове почеркознавство: проблеми і перспективи розвитку // Криміналістичний вісник. 2015. № 1. С. 113–120: [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_1_20.
8. Гора І. В. Сучасні проблеми криміналістичного дослідження письма // Часопис Академії адвокатури України. № 15 (2'2012) [Електронний ресурс]. Режим доступу: e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/304.
9. Іщенко В. А. Становлення та розвиток почеркознавства: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 16 с.
10. Калайнова О. Д. Сучасні підходи до складання комплексу завдань криміналістичної експертизи почеркових об'єктів // Південноукраїнський правничий часопис. 2015. №3. С. 194–197 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_3_59.
11. Гонгало С. Й. Графологія чи почеркознавча експертиза? // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: матеріали Міжнар. круглого столу, м. Одеса, 2015. С. 77–81.
12. Гонгало С. Й, Гайдук О. Г., Волчук Л. С. Неідентифікаційні дослідження у почерку: сучасний стан та перспективи розвитку // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». Вип. 1(9) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15hsytr.pdf>.
13. Гонгало С. Й. Чи є місце графології у сучасній криміналістиці? // Малиновські читання: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. С. 243–244 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/citations?user=G5nMGZMAAAAJ&hl=uk#d=gs_md_citad&p=&u=%2Fcitations%3Fview_op%3Dview_citation%26hl%3Duk%26user%3DG5nMGZMAAAAJ%26citation_for_view%3DG5nMGZMAAAAJ%3AlkGwnXOMwfcC%26tzom%3D-180.
14. Ткаченко І. С. Стан і перспективи комплексних діагностичних досліджень почерку // Вісник ОНДІСЕ. 2017. Вип. 2. С.65–71 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ondise.od.ua/DOC/vipusk2/Stan1.pdf>.
15. Лісовий К. А. Діагностування індивідуально-психологічних особливостей особи за її почерком // Вісник Національного університету

обороны України. 2010. Вип. 3. С. 138–142. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2010_3_28.

16. Алиев Э. Криминалистическое исследование психофизиологических качеств исполнителя рукописного текста и медицинская наука // Научовий вісник НАВС, № 2 (99), 2016 С. 338–354. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.naiuu.kiev.ua/scientbull/images/documents/vypusk-2-2016/ru/29.pdf>.

17. Лисиченко В. К., Липовский В. В. Исправленному не верить. Київ, 1990. 128 с.

18. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике. Киев, 1987. 100 с.

19. Образцов В. А., Богомолова С. Н. Криминалистическая психология. Москва, 2002. 448 с.

20. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд. доп. Москва, 2000. 334 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: elcat.rp.ru.edu.ua/docs/Криминалистическая%20энциклопедия.doc.

21. Гуревич Л. Характер и почерк Размышления о графологии // Знание – Сила. 1975. № 2. С. 11–14 [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.library.omsu/.../cgiirbis_64.exe.

22. Исаева Е. Д. Практическая графология: как узнать характер человека по почерку. Москва, 2010. 256 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1009049>.

23. Ищенко Е. П. Поговорим о графологии. Почерк – зеркало души. Москва, 2014. 216 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bonvoyage.kh.ua.upeer.com/viewtopic.php?t=25543>.

24. Кравченко В. И. Графология: характер по почерку: учеб.-метод. пособ. Санкт-Петербург, 2006. 92 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bnti/showart.asp?aid=973&lv=01.02.06>.

25. Малескин Э. Графография и ее применение // International criminal police review. 1951. oct. № 51. (Сборник переводов по криминалистической технике. № 3. Почерковедческие исследования (1951 – 1964 гг.). Москва, 1966.

26. Алесковский С. Ю., Комиссарова Я. В. Основы графологии. Москва, 2006. 216 с.

27. Петрова С. И. Теоретические и методические основы диагностирования психологических свойств исполнителя рукописи по почерку при расследовании преступлений: дис...канд. юрид. наук: 12.00.12. Москва, 2017. 208 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.rsl.ru/record/01008931913>.

28. Попова О. А. Диагностика типа мыслительных задач исполнителя рукописи. Томск, 2013. 152 с.

29. Симакова Е. С. Отражение в почерке психологических свойств и состояний личности: Криминалистический, уголовно-процессуальный и психологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Томск: ТГУ, 2003 204 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.dissertcat.com/.../otrazhenie-v-pocherke-psikhologiches.

30. Алесковский С. Ю., Аубакиров А. Ф. Нетрадиционная криминалистика: учеб. пособ. / Алматы, 2003. 188 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.old-site.karlib.kz/lawcenter/bibliografiya.doc.

31. *Курсанов З. И., Рогозин А. П.* Методика распознавания по почерку возраста и пола исполнителя рукописи // Вероятностатистические методы почерковедческих исследований: сб. ст. Москва, 1974. С. 67–85 [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.krimex.com/novosti/article.html.

О МЕТОДОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ГРАФОЛОГИИ КАК ОТРАСЛИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ

И. И. Когутич

В статье продолжается исследование проявлений одного из до сих пор нетрадиционных почерковедческих судебных исследований – графологии. В общих чертах анализируется ряд аспектов так называемого мировоззренческого характера, касающихся перспективы графологии как отрасли судебных знаний, в первую очередь, в смысле выделения самостоятельной области экспертного исследования – графологической экспертизы.

Несмотря на то, что судебное почерковедческое исследование является одним из самых старых судебных исследований, на сегодняшний день криминологи, практики по-прежнему имеют вопросы о возможностях судебной экспертизы и других соответственных документов. В последнее десятилетие XX века в результате максимальной динамики модификации преступности как социального феномена значительно возросла объективная заинтересованность в использовании, по сути, «нетрадиционных» методов изучения криминологической значимой информации. Таким образом, существует ощутимая потребность внедрить один из таких методов в практику правоохранительных органов, а именно метод графологического анализа, то есть графологию. Чтобы графологические исследования могли занять надлежащее место в использовании представителями внутренних правоохранительных органов, необходимо выполнить, по крайней мере, следующие условия: создать научно обоснованные и психологически приемлемые методы анализа и классификации графологических особенностей; разработать надежный набор психологических описаний индивидуальных характеристик субъектов с доступом к практической «типологии лиц»; создать специальную методику корреляции комплекса графических объектов с комплексом психологических характеристик человека и, наконец, обобщить все это в форме традиционной доктрины для судебной науки и т. д.

В целом, принято утверждать, что графологический метод в его содержании и научной ориентации находится на стыке между психологией и криминологией. По мнению большинства ученых, этот метод является структурным элементом письменных и лексико-стилистических методов судебной экспертизы. На основе исторического анализа достижений графологии в судебном процессе и довольно успешной современной отечественной и, прежде всего, мировой практики, вполне оправданно рассматривать ее как перспективную и будущую самостоятельную отрасль судебных знаний, характер человека по ее почерку.

Судебные исследования, несмотря на большое количество разнообразных во времени и многоуровневых публикациях, касающихся

научной обоснованности и тактической и судебной необходимости их использования в уголовных процессах, все еще далеки от их фактического практического применения.

На самом деле графология (а не часть почерковедческой экспертизы) как своеобразное техническое и судебное исследование может занять свою нишу как средство работы сотрудников правоохранительных органов при условии, что в дополнение к вышесказанному его процессуальный статус и регулируемая тактика привлечения эксперта, а также проведения соответствующих судебно-экспериментальных исследований. Чтобы выполнить эти условия, необходимо определить основные элементы, которые представляют графологию как научное направление, использование которого возможно в уголовном процессе. Другими словами, следует обратиться к так называемым методологическим понятиям, как предмет, объект, задачи, методы, предметы экспертно-графологических исследований и т. д.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF PERSPECTIVES OF GRAPHOLOGY AS A FIELD OF CRIMINALISTIC KNOWLEDGE

I. Kohutych

The article continues the research of manifestations of one of the so far non – traditional handwriting forensic studies – graphology. In general, a number of aspects of the so-called ideological nature are analyzed that relate to the perspective of graphology as a branch of forensic knowledge, primarily in the sense of isolating an independent field of expert research– graphological expertise.

Despite the fact that the forensic handwriting research is one of the oldest forensic research, today, criminologists, practitioners still have questions about the possibility of forensic examination and other relative documents. In the last decade of the XX century, as a result of the maximum dynamic modification of crime as a social phenomenon, the objective interest in the use, in essence, of “non-traditional” methods of studying criminologically meaningful information, has increased significantly.

Thus, there is a significant need to implement one of these methods in the practice of law enforcement agencies, namely the method of graphological analysis, that is, graphology. To allow graphological research to take the proper place in the tools of the personnel of internal law enforcement agencies, it is necessary to fulfill, at least, the following conditions: the construction of scientifically based and psychologically acceptable methods of analysis and classification of graphological features; development of a reliable set of psychological descriptions of individual characteristics of subjects with access to a practical “typology of persons”; the creation of a special technique for correlating a complex of graphic features with a complex of psychological characteristics of a person, and, finally, to generalize it all in the form of a traditional doctrine for forensic science, etc.

In general, it is reasonable to assert that the graphological method in its content and epistemological orientation is at the junction between psychology and criminology. According to most scholars, this method is a structural element of the writing and lexical-stylistic forensic research methods. On the basis of historical analysis of the achievements of graphology in the legal process and quite successful modern domestic and, above all, world practice, it is justified to consider it as a promising and future independent branch of forensic knowledge that studies the character of a person by her handwriting.

Forensic studies, despite a large number of diverse in time and multilevel publications concerning the scientific validity and tactical and forensic necessity of their use in criminal proceedings, are still far from their actual practical application.

In fact, graphology (not a part of the handwriting expertise) as a kind of technical and forensic research may take its niche in the means of labor law enforcement officers, provided that in addition to the above, its procedural status and the regulated tactics of engaging an expert and conducting relevant forensic research. To fulfill these conditions, it is necessary to identify the main elements that represent graphology as a scientific discipline, the use of which is possible in the criminal proceedings. In other words, one should refer to such so-called methodological concepts as subject, object, task, methods, subjects of expert-graphological research, etc.

УДК 343.98

А. Л. Ованнісян
заступник завідувача відділу, кандидат філологічних наук

Є. В. Тимко
завідувач відділу

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПІДВИДІВ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття присвячена розгляду комплексу питань, що пов'язані з перспективами розвитку лінгвістичних підвидів судової експертизи, а саме:

- створенням третього підвиду – семантико-текстуального аналізу;*
- розробкою критеріїв оцінки результатів дослідження голосу та усного мовлення фізичними та лінгвістичними методами;*
- налагодженням співпраці з академічними та освітніми установами з метою обміну науковою інформацією;*
- налагодженням співпраці з колегами з інших відомчих установ;*
- підготовкою нових спеціалістів;*
- налагодженням співпраці з відповідним підрозділом ENFSI.*

Ключові слова: *судова експертиза, лінгвістичне дослідження усного мовлення, лінгвістичне дослідження писемного мовлення, семантико-текстуальний аналіз, лінгвістичні та фізичні методи дослідження голосу та мовлення.*

Еволюція будь якого знання пов'язана з подоланням проблем, що виникають з об'єктивних причин. Вони обумовлені необхідністю